

Katarzyna Krason

Andrzej Czerkowski

SKŁONNOŚĆ EMERGENCYJNA DZIECI I ADOLESCENTÓW

**Utopia socjoempatycznej podmiotowości,
zachowania ryzykowne a potencjał ekspresyjny spotkania**

Opracowanie to jest monografią składającą się z kilku wielowątkowych części, zespolonych logicznie, metodologicznie i teoretycznie obowiązującymi w naukach społecznych i humanistycznych zasadami: a) intersubiektywnej komunikowalności; b) intersubiektywnej sprawdzalności, a także [...] c) współczesnymi metodami myślenia humanistycznego i socjologicznej interpretacji faktów społecznych. [...] Jej interdyscyplinarne spektrum poznawcze tworzy [...] kilka ważnych kategorii. Koncentruje się zatem ona na istotnych zagadnieniach z pogranicza socjologii wychowania, pedagogiki społecznej i psychologii społecznej oraz filozofii społecznej. [...]

Praca gromadzi ponadto niezwykle interesujące, rzadkie i posiadające dużą wartość diagnostyczną empiryczne materiały dotyczące takich ważkich kwestii, jak: dziecięcy świadomościowy obraz niepowtarzalności, nonkonformizm i dywergencja (części 3.2.1. i 3.2.2.), interpersonalny (społeczny) dramat wychowanków o zaburzonej *Ja* (część 3.3.), psychospołeczne portrety agresji i agresorów, socjometryczne pomiary bezradności i nietypowości zachowań badanych uczniów (część 3.5.). Szczególnie dużą wartość naukowo-poznawczą posiada czwarta część publikacji, dotycząca psychopedagogicznych aspektów zagadnienia ekspresji i spotkania z *Innym* w relacji do kompetencji socjoempatycznych nauczycieli [...].

W całym opracowaniu humanistyczna postawa Autorów skutecznie przeciwstawia się przesadnie pozytywistycznej tendencji wielu innych badaczy do rejestracji i formalno-logiczno-językowej analizy faktów społecznych lub zjawisk o takim to charakterze.

Jednym słowem, poprzez język i przyjętą w publikacji nie do końca pozytywistyczną i w sporej mierze humanistyczną regułę poznania praca staje się łatwo zauważalną opozycją intelektualną w stosunku do panpedagogizmu wielu badań psychologicznych z zakresu wartości socjalizacyjnej relacji międzyludzkich we współczesnej szkole. Ma w sobie ducha czasu i nadany jej przez Autorów własny, oryginalny styl.

Z recenzji
prof. zw. dr. hab. Tadeusza Frąckowiaka

Skłonność emergencyjna dzieci i adolescentów

Utopia socjoempatycznej podmiotowości,
zachowania ryzykowne a potencjał ekspresyjny spotkania

NR 2706

Katarzyna Krasoń

Andrzej Czerkawski

Skłonność emergencyjna dzieci i adolescentów

Utopia socjoempatycznej podmiotowości,
zachowania ryzykowne a potencjał ekspresyjny spotkania

Redaktor serii: Pedagogika
Adam Stankowski

Recenzent
Tadeusz Frąckowiak

Spis treści

1. Uwagi wprowadzające	7
2. Emergencja jako niesumowalne wyłanianie się odrębności	13
2.1. Emergencja — ustalenia bazowe	13
2.2. Bifurkacja — zaburzenie porządku — determinant skłonności emergen- cyjnych	18
3. Przekraczanie granic społecznych, określających przestrzeń funkcjonowania członków grupy i zachowań rówieśniczych — odniesienia empiryczne . . .	23
3.1. Dziecko jako obiekt interakcji społecznej	23
3.2. Emergencja grupy i jednostki twórczej — konflikt odmienności czy stygmat niepowtarzalności	30
3.2.1. Case study siedmiolatków — oryginalność myślenia a optyka dziecięca widzenia niepowtarzalności	32
3.2.2. Badania dziewięciolatków — nonkonformizm i dywergencja a re- lacja z klasą	36
3.2.3. Oryginalność myślenia a pozycja socjometryczna dziesięciolat- ków	42
3.2.4. Podsumowanie	46
3.3. Dramat interpersonalny uczniów o zaburzonym obrazie <i>Ja</i> — agresja jako emergent	48
3.3.1. Zachowania agresywne — ujęcie literaturowe	49
3.3.2. Przejawy zachowań agresywnych u uczniów gimnazjum i liceali- stów — doniesienie z badań	52
3.3.3. Relacje ofiar agresji i agresorów z rówieśnikami — na przykładzie licealistów	58
3.4. Lęk społeczny. Nauczyciel jako źródło lęku	64
3.5. Struktura socjometryczna — bezradność i strategie wychowawcze na- uczyciela wobec „nietypowości”	68
3.5.1. Niedostrzeganie doskonałości	77
3.5.2. Zmowa milczenia wobec agresji	86
3.6. Ucieczka w rzeczywistość wirtualną, czyli kryzys komunikacyjny . . .	90
3.7. Nieprzewidywalność a zachowania ryzykowne	102

4. Ekspresja i spotkanie z <i>Innym</i> a kompetencje socjoempatyczne w oswojaniu emergentności	109
4.1. Wychowanie jako dialog z <i>Innym</i> , poznanie partnera dialogu	112
4.2. Spotkanie z <i>Innym</i> — wyrażanie siebie a socjoempatia.	114
4.2.1. Emocje, socjoempatia, wczuwanie się	114
4.2.2. Istota ekspresji — „dzielenie się sobą z innymi”	115
4.3. Projekty ekspresyjnej stymulacji kompetencji socjoempatycznych i pozytywnych relacji socjotechnicznych — w pilotażowym ujęciu weryfikującym	118
4.3.1. Koncepcja zajęć ekspresyjnego przeżywania i odkrywania tekstu. Procedura badań	118
4.3.2. Rozumienie emocji	122
4.3.3. Kształtowanie pozytywnych relacji interpersonalnych	129
4.3.4. „Ja głębokie” i postrzeganie siebie	140
5. Myśli finalne	157
Bibliografia	161
Summary	173
Zusammenfassung	175

Uwagi wprowadzające

Istota kultury to zorganizowany chaos nieprzewidywalnej i niekontrolowanej natury człowieka*

Adolescencja to czas swoistej wędrówki między dzieciństwem a dorosłością, na której swe piętno pozostawia proces wkraczania formującej się jednostki w szersze życie społeczne, przy równoczesnym kształtowaniu własnej tożsamości i autonomii¹. Pojawiają się wówczas zręby świadomości społecznej: tworzenie ocen i waloryzacji, przekonań, postaw moralnych, podejmowane są pierwsze próby realizowania odpowiedzialnych zadań społecznych. Jednocześnie dochodzi także do zaburzenia równowagi i buntu². Pojawia się potrzeba czynu mająca często charakter niemieszczący się w ramach powszechnie przyjętych norm zachowania. Stąd zdarzają się wybryki lub akty o posmaku niezwykłości, które sprzyjają wyładowaniu energii, wykazaniu odwagi, dzielności, bohaterstwa. Wadliwy proces wychowawczy w domu, kryzys autorytetu dorosłych, rodziców, niepokojące zjawiska w szkole, źle ukierunkowana działalność młodego człowieka wynikająca z braku opieki i nieodpowiednich wpływów mogą w konsekwencji powodować dodatkowe trudności, potęgowane jeszcze chwiejnością emocjonalną i koniecznością pogodzenia się z rewolucją fizjologiczną, dokonującą się w organizmie młodego człowieka³. Charakteryzujące się dużą intensywnością i żywiołowością przeżycia osiągają stopień wysokiego napięcia: smutek przeżywany jest bardzo głęboko, przybierając częstokroć postać tragedii, radość natomiast może osiągać szczyt uniesienia i euforii. Charakterystycz-

* B. COHEN: *The cultural science of man. Vol. 2: The origin of civilization. An explanation of dynamic culture change.* London 1988, s. 310.

¹ I. OBUCHOWSKA: *Adolescencja.* W: HARWAS-NAPIERAŁA B., TREMPAŁA J., red.: *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka.* T. 2. Warszawa 2000, s. 197.

² A. BIRCH, T. MALIN: *Psychologia rozwojowa w zarysie. Od niemowlęctwa do dorosłości.* Warszawa 1999, s. 124.

³ R. ŁAPIŃSKA, M. ŻEBROWSKA: *Wiek dorastania.* W: ŻEBROWSKA M., red.: *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży.* Warszawa 1986, s. 676.

ne stają się obawy i lęki przed kontaktami społecznymi — przed spotykaniem się z ludźmi, osobami płci przeciwnej, zakłopotanie i nieśmiałość. Jest to tym bardziej istotne, iż zasadniczym obszarem kontaktów interpersonalnych staje się w tym czasie grupa rówieśnicza. Cechy te decydują o niezwyklej podatności na negatywne oddziaływania otoczenia i wskazują ryzyko, na jakie narażeni zostają dorastający młodzi ludzie.

Pozycję jednostki w grupie kształtuje szereg czynników, w których wiodące okazują się zadatki rozwojowe i — co ważne z punktu widzenia niniejszych rozważań — uwarunkowania społeczne. Socjologowie wskazują, iż niebagatelne znaczenie w tym kontekście mają szeroko pojęte przekształcenia społeczeństwa w obszarach ryzyka⁴, determinowane rozpadem utrwalonej obyczajowości oraz lękiem wynikającym z zachodzących szybko i nieprzewidywalnie zmian. Nie bez znaczenia pozostaje także fakt, że społeczeństwo wciąż dąży do odnawiania dostępnego mu świata znaczeń⁵, stagnację odczytywania sensów uznaje się bowiem za niebezpieczną. Zasadne wydaje się w tym miejscu przywołanie myśli Piotra Sztompki, iż społeczeństwo „dzieje się” i „nigdy w jakiejś ostatecznej postaci nie istnieje, lecz zawsze tylko się staje. Nigdy nie jest, lecz zawsze się tworzy. Nie stanowi obiektu, lecz proces”⁶. Fakt ów jest dowodem rozwoju, „emancypacji podmiotowości ludzkiej”⁷, ale także staje się elementem zniekształcającym, zawierającym silnie zaznaczającą się ludzką interwencję, która może nieść — przy braku kontroli — zagrożenie blokujące zmianę. Niektóre zmiany społeczne natomiast mogą wręcz przybrać charakter traumatogenny, zwłaszcza kiedy są nagłe, o szerokim zakresie, głębokie i radykalne, gdy polegają głównie na krytyce czy kwestionowaniu wartości trwale zakorzenionych przy jednoczesnym lansowaniu sprzecznych z nimi praktyk⁸. Idea ta przemawia dodatkowo jeszcze za postrzeganiem natury rzeczywistości, w jakiej przychodzi dojrzewać dziecku, jako nie do końca kontrolowanej i nieprzewidywalnej.

Dorastanie, osiągnięcie kolejnych etapów adolescencji obciążone zostaje zatem brakiem czytelnych wzorców i określonego porządku zmian, skutkując przedłużającym się okresem „niesamodzielności”, a także poczuciem niepewności⁹. Wpływa to na ogólną tendencję do zaskakującego częstokroć postępowania

⁴ Zob. U. BECK: *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt 1986; zob. też: *W szponach ryzyka. Wywiad z Ulrichem Beckiem*. „Polityka. Niezbędnik Inteligenta” 2005, nr 25.

⁵ Pisze o tym M. JANION: *Odnawianie znaczeń*. Kraków 1980, s. 10.

⁶ P. SZTOMPKA: *Teoria stawania się społeczeństwa. Szkic koncepcji*. „Kultura i Społeczeństwo” 1991, nr 1, s. 18; zob. też: IDEM: *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków 2005, s. 526 i dalsze.

⁷ IDEM: *Socjologia zmian społecznych*. Kraków 2005, s. 219.

⁸ IDEM: *Socjologia. Analiza społeczeństwa...*, s. 457.

⁹ K.J. TILLMANN: *Teorie socjalizacji. Społeczność, instytucja, upodmiotowienie*. Warszawa 2005.

w — zdawać by się mogło — standardowych sytuacjach. Badania i prognozy dotyczące zachowania się jednostek czy grup w określonych sytuacjach nie dają się więc jednoznacznie przewidzieć¹⁰, jedynie częściowo przewidywalny okazuje się potencjał możliwości, jakie tkwią w człowieku.

Pojawiać się może także specyficzne zjawisko dotyczące zachowań — sprawiające, że adolescenti narażają się na nieprzystosowanie i zakłócenia rozwoju¹¹. Są one na ogół skutkiem problemów w rodzinie, szkole, grupie rówieśniczej czy szerszej społeczności. Wiąże się z nimi niebezpieczeństwo, iż dorastający borykający się z tymi problemami mogą stać się nieodpowiedzialni i nieproduktywni¹². Zachowania ryzykowne są więc wynikiem niepewności kierunku i finału własnego działania, kiedy jednostce przychodzi funkcjonować w sytuacji niepewnej czy niewyraźnej, łączą się z działaniami o nieznanym czy problematycznym rezultacie, przy jednoczesnym narażaniu się na niebezpieczeństwo, szkodę lub stratę¹³. Kwestię tę rozwiniemy szerzej w dalszej części pracy.

Mamy zatem do czynienia ze swoistym stygmatem, którego zasadniczym wyznacznikiem staje się nieprzewidywalność działań jednostki i jednocześnie niestabilny porządek relacji społecznych, jakie jednostce stwarza grupa rówieśnicza. Każdy zespół formalny rządzi się swoimi prawami i generuje specyficzny porządek socjometryczny, niezależny od prawidłowości rządzących innymi zespołami, te same przyczyny w zjawiskach emergentnych nie przynoszą bowiem takich samych rezultatów. Okazuje się, że właśnie struktura społeczna klasy jest również takim emergentem, który trudno zakwalifikować jednoznacznie i całkowicie ująć prawidłowości nim rządzące.

Za Jackiem Szmatką można rzec, iż „najogólniejszą charakterystyką świata społecznego jest [...] jego emergentność, jakościowa różnorodność”¹⁴, rozumiana jako strukturalna cecha rzeczywistości, która zakłada wielopoziomowość. Badacz skonstatował w innym opracowaniu, iż nie można dokonać analizy właściwości indywidualów bez pojęcia emergencji, które — zdaniem Szmátky — stanowi punkt wyjścia wszystkich modyfikacji holizmu metodologicznego

¹⁰ A. PRZECŁAWSKA, L. ROWICKI: *Młodzi Polacy u progu nadchodzącego wieku*. Warszawa 1997, s. 10.

¹¹ Pisze o tym A. KAZDIN: *Zdrowie psychiczne młodzieży w okresie dorastania*. „Nowiny Psychologiczne” 1996, nr 2, s. 43.

¹² J. JEFFRIES McWHIRTER: *Zagrożona młodzież: ujęcie kompleksowe dla pracowników poradni, nauczycieli, psychologów i pracowników socjalnych*. Warszawa 2001, s. 23.

¹³ Zob. Z. RATAJCZAK: *Kontrowersje wokół pojęcia ryzyka. Źródła i konsekwencje*. W: STUDENSKI R., red.: *Zachowanie się w sytuacji ryzyka*. Katowice 2004, s. 14; zob. też: M. GLENC: *Sklonność do podejmowania ryzyka, czyli psychologiczna charakterystyka ryzykantów*. W: GOSZCZYŃSKA M., STUDENSKI R., red.: *Psychologia zachowań ryzykownych. Koncepcje, badania, praktyka*. Warszawa 2006, s. 216 i dalsze.

¹⁴ J. SZMATKA: *Małe struktury społeczne. Wstęp do mikrosocjologii strukturalnej*. Warszawa 1989, s. 28—29 i 32.

w naukach społecznych¹⁵. Najistotniejszym wyznacznikiem przywołanego zjawiska jest twierdzenie o „istnieniu nieprzewidywalnych [...] charakterystyk danej złożonej całości — tak zwanych nowości”¹⁶, a dana rzeczywistość charakteryzuje się nieciągłością cech. Paul Henle w *The status of emergence*¹⁷ twierdzi nawet, iż emergencja jest wszędzie tam, gdzie nie są możliwe wyjaśnienia przyczyny pojawienia się czegoś nowego.

Kwestia ta staje się istotniejszą zwłaszcza wówczas, kiedy skoncentrujemy się na uczniach specyficznych, odbiegających od standardu „przeciętności rówieśniczej”. Może wiązać się to ze swoistą emergencją¹⁸, pojawiającą się w zespole osób, w których funkcjonują jednostki „nietypowe”, niejako dochodzi do przekraczania granic społecznych określających przestrzeń funkcjonowania członków grupy. Tworzenie nowych jakościowo właściwości, przełamywanie norm, brak umiejętności podporządkowania się, chęć kultywowania własnej niepowtarzalności mogą prowadzić do komplikacji konstrukcji systemu relacji w klasie, zaburzać jednocześnie porządek narzucony przez sformalizowane struktury szkolne.

Tym bardziej istotne jest tu działanie nauczyciela, który winien owe indywidualne, niepowtarzalne i zawsze nowe zjawiska socjotechniczne rozpoznawać oraz przeciwdziałać ich negatywnym skutkom, jeśli takowe grożą uczniom. Potwierdza to również wagę wychowawczych działań pedagogów. Istotę refleksji stanowi wskazanie, iż wszystkiego, co wiąże się ze sferą kierunkowej działalności nauczyciela, nie sposób jednoznacznie określić i zaprogramować, każdy zespół jest bowiem swoistym emergentem, który — choć wynurza się z rzeczywistości szkolnej — nie poddaje się jakimkolwiek generalizacjom oraz wymaga specyficznego i zawsze właśnie emergentnego działania, które zarazem pomoże rozwinąć potencjał jednostek najbardziej niezwykłych, wyrównać szansę potrzebującym wsparcia, ale i zabezpieczyć zrównoważone funkcjonowanie społeczne całej grupy rówieśniczej.

Niebezpieczeństwo nieprzewidywalności relacji wewnątrz zespołu oraz bezradność środowiska wychowawców okazują się zagrożeniem dla efektów zarówno edukacyjnych, jak i wychowawczych. Stąd — jak się wydaje — waga podjętego problemu. Odrębnie omówiona zostanie tu kwestia nabywania socjoempatycznych kompetencji, które stać się mogą szansą na przeciwdziałanie negatywnym skutkom emergentności oraz sprzyjąc będą poznaniu partnera interakcji.

¹⁵ IDEM: *Jednostka i społeczeństwo. O zależności zjawisk indywidualnych od społecznych*. Warszawa 1980, s. 16—17.

¹⁶ Ibidem, s. 20.

¹⁷ P. HENLE: *The status of emergence*. „Journal of Philosophy” 1942. Vol. 39, s. 488.

¹⁸ Zob. J. KOZIELECKI: *Psychotransgresjonizm. Nowy kierunek psychologii*. Warszawa 2001, s. 43 i dalsze.

Celem niniejszego opracowania jest podjęcie namysłu nad zjawiskiem nieoczekiwanego i nieprzewidywalnego sytuowania się jednostek atypowych w strukturze socjometrycznej grup formalnych. Całość zagadnień ukazana zostanie z perspektywy analiz sytuacji dzieci i adolescentów, stąd problematyka zawężona będzie do poszukiwań w zakresie badań klasy szkolnej. Mówiąc o jednostkach atypowych, mamy na myśli osoby dotknięte tylko niektórymi ze zjawisk ujmowanych tym określeniem, a mianowicie mówimy o uczniach o wysokim poziomie dywergencyjności myślenia, nonkonformistycznych czy uciekających w zachowania agresywne. Szczególne zaś miejsce zajmą tu rozważania dotyczące ucieczki od rzeczywistych relacji w świat wirtualnego kontaktu (pisanie internetowych pamiętników), które to zjawisko — jak uznajemy na podstawie badań — często wynika właśnie z nieudanych interakcji w realnej grupie rówieśniczej. Ucieczka ta jest zatem zarówno konsekwencją emergencji grupy wobec młodego człowieka, jak i przejawem emergentności jednostki.

Snute refleksje przybrały wymiar epistemologiczny, a ustalenia empiryczne¹⁹ podjęte zostały na drodze eksploracji jakościowych, skompilowanych z sygnalnym ujęciem ilościowym.

¹⁹ Niektóre materiały badawcze były wcześniej publikowane w odmiennym kształcie, zakresie i rozproszone w wielu tomach pokonferencyjnych (stosowne odsyłacze zamieszczono w przypisach). Uzupełnione o eksploracje specjalnie poczynione dla tego opracowania, wskazały oraz uporządkowały pełniejszy obraz zjawiska skłonności emergencyjnych dzieci i adolescentów.

Katarzyna Krasoń, Andrzej Czerkowski

An emergent inclination of children and adolescents

A utopia of a socio-empathetic subjectivity, risky behaviours and the expressive potential of a meeting

S u m m a r y

The work presents the phenomenon of emergency peculiarly defined in the pedagogical perspective, i.e. an unexpected and unpredictable localization of atypical individuals in the sociometric structure of formal groups. All the issues are presented by means of analyses of the situation of children and adolescents. That is why the content was restricted to the scope of the research within the school class. By atypical individuals we mean only some of the cases classified as such, i.e. the students of a high level of thinking divergence, non-conformists or those escaping into aggressive behaviours. A special place is given here to considerations concerning the escape from real relations into the world of a virtual contact (writing Internet blogs) which, as it is assumed on the basis of the research, often results from unsuccessful interactions in the real peer group. The very escape is thus the consequence of the group emergency towards young people, but also the reflection of the individual emergency.

The work consists of theoretical considerations placing the very phenomenon in the field of pedagogical considerations but the emphasis was put on presenting the empirical data. The authors' reflection, on the other hand, took on the epistemological dimension whereas the research assumptions were attempted at on the way of qualitative explorations and complicated with a signal qualitative perspective. A special place was given to the diagnosis of teachers' state of knowledge, showing an almost total lack of knowledge in appearing unpredictability in routine educational actions.

However the main aim of the work was to point out the strategy concentrated on shaping the socio-empathetic competencies of children and adolescents in order to teach them how to commune with other people, sensitise to their individualism, uniqueness as well as show the value of an expressive mutual experience of their own experiences. A presentation of an expressive meeting based on the artistic actions or artistically implicated is additionally enriched with the studies centred on defining its effectiveness. The results show that being engrossed in the other person and oneself will make it possible to be open to distinctness, otherness and emergent unpredictability, as well as allow for learning how to deal with new situations and the ones requiring solutions that have never been used before. It will make it easier for children and adolescents to get to know themselves, as well as show the teachers how to diagnose uniqueness of their students and treat it as an advantage, not threat. Emergency and non-specific bifurcations will not be considered danger but only a direction for a constant readiness to meet and learn the other person.

Katarzyna Krasoń, Andrzej Czerkowski

**Die Emergenzfähigkeit von Kindern und Adoleszenten
Utopie der sozioempathischen Subjektivität, riskantes Verhalten und expressives Potential des Treffens**

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die vorliegende Monografie betrifft das durch Pädagogik auf spezifische Weise betrachtete Phänomen der Emergenz, d.h. unerwartetes und nicht voraussehendes Platzieren von atypischen Personen in soziometrischer Struktur der formalen Gruppen. Da die Verfasser die Situation von Kindern und adoleszenten Jugendlichen untersuchten wollten, haben sie sich auf eine Schulklasse beschränkt. Mit dem Begriff atypische Personen werden hier nur die Schüler mit hohem Niveau des divergenten Denkens, nonkonformistische Schüler oder die zur Aggressivität greifenden Schüler gemeint. Besondere Stelle nehmen hier auch Erwägungen über die Flucht vor der wirklichen Relationen in die Welt der virtuellen Kontakte (Internetmemoiren), die die Folge der misslungenen Interaktionen in einer wirklichen Gruppe der Altersgenossen ist. Diese Flucht ist also die Folge von der Emergenz der Gruppe angesichts eines jungen Menschen, aber auch das Anzeichen von der Emergenz der einzelnen Personen.

Der Titelbegriff wird von den Verfassern epistemologisch auf dem Boden der Pädagogik erklärt, doch der besondere Gewicht wird den in Folge der qualitativen und quantitativen Untersuchungen erreichten empirischen Daten beigemessen. Die Verfasser diagnostizieren den Wissensstand von den Lehrern, indem sie bekannt geben, dass diese oft kaum Bescheid wissen, welche „nicht voraussehende“ Situationen in routinemäßiger Bildungstätigkeit auftreten können.

Die Verfasser weisen aber auf solche Strategie hin, die sich auf die Entwicklung von sozioempathischen Kompetenzen der Kinder und adoleszenten Jugendlichen konzentrieren wird. Diese Strategie soll folgendes bezwecken: den Umgang mit anderen Menschen zu lehren, die Empfindlichkeit gegen individuelle und einzigartige Eigenschaften der anderen Menschen zu entwickeln, große Bedeutung des expressiven gemeinsamen Erlebens von eigenen Erfahrungen hervorzuheben. Zur Darstellung des expressiven, auf künstlerische Tätigkeit beruhenden Treffens haben die Verfasser zusätzlich die Kunsteffektivität untersucht. Die Ergebnisse zeigen, dass solche Fähigkeit sich in die Einstellung anderer Menschen einzufühlen, hat zur Folge, dass man offen ist, die Andersartigkeit aber auch Emergenzunvorausehbarkeit anderer Menschen anzunehmen, dass man mit schwierigen und neuen Situationen, welche früher nicht bekannte Lösungen erfordern, zurechtkommt. Dank der Empathie können sich Kinder und Adoleszenten einander kennen lernen und die Lehrer werden Bescheid wissen, auf welche Weise sie die einzigartigen Eigenschaften bei ihren Schülern diagnostizieren und diese als ein Wert und nicht als eine Bedrohung betrachten sollen. Die Emergenz und nicht spezifische Bifurkationen werden dann keine Gefahr sein, sondern sie werden dazu ermuntern, zum Kennenlernen und Erlernen anderer Menschen bereit zu sein.

Redaktor: Olga Nowak

Projektant okładki: Beata Mazepa-Domagala

Redaktor techniczny: Małgorzata Pleśniar

Korektor: Ksymena Zawada

Copyright © 2009 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-226-1800-4

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-2340-4

(wersja elektroniczna)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

[e-mail:wydawus@us.edu.pl](mailto:wydawus@us.edu.pl)

Wydanie I. Ark.druk. 11,0. Ark. wyd. 14,0.

Papier offset. kl.III, 90g Cena 26zł

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego

Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.

M. Rejnowski, J. Zamiara

ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Cena 26 zł

SKŁONNOŚĆ EMERGENCYJNA DZIECI I ADOLESCENTÓW...

ISSN 0208-6336